

Περιπέτειες κεφαλής

Νίκος Μπακόλας
«Η κεφαλή»
Εκδόσεις: ΚΕΛΡΟΣ
Αθήνα, 1994

Συνωμωτικές από τη φύση του ο Μακεδονικός Αγώνας, αν και υπήρξε αιματηρός και πολύχρονος ήμεινε στην αφάνεια. Μπορεί λόγω ιδιομορφίας να στενοχωρεί τους ιστοριογράφους, αφού είναι άμεσα δεσμένοι με τη γέννηση του πάντα επιδοκίμου μακεδονικού ζητήματος. Μπορεί όμως να συντίθενται και τα δύο, σχεδόν χωρίς διακοπή, επακολογήσαν: Βαλκανικοί πόλεμοι και εμφύλια της Ελλάδας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, Μικρασιατική Εκστρατεία και διαχωρισμός, Μεσοπόλεμος με απαντά κινηματα που φθίνουν έως τη μεταβολή δικτατορία, Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος και, τέλος, ο Εμφύλιος, που μέσα από τη δική του αναγκαιότητα ήρθε να ιδεολογικοποιήσει το μακεδονικό ζήτημα. Αποτέλεσμα, ο νεότερος να απομένει με τις γραφικές φεσφορές των υπαρχόντων Μακεδονισμών που επανέρχονται για χρόνια στους δρόμους της Θεσσαλονίκης, με την παρέλαση της 28ης Οκτωβρίου.

Ακόμη, φαίνεται παρόξενος ένας αγώνας τόσο πρόσφορος, με απόκομους πτυχές και τομήρους καταντάσεις να βρίσκεται ουσιαστικά χωρίς λογοτεχνία. Μόνο της «Μακεδονικής ιστορίας» του Γ. Μόδη πότισε, που μοσχοί ο Π.Σ. Πίπας να θεωρεί «γενέλιο ορόσημο για τη νεότερη λογοτεχνική ζωή της Μακεδονίας», όμως κατά κανόνα ακόμη και οι Θεσσαλονικείς τις προσπερνούν χωρίς να υπάξουν μέχρι σήμερα αρκετή φιλολογική στοργή για την εκπαιδευτική επανίδρυση τους. Κατ' εξαίρεση, δρύνουμε τον αγώνα στο μυθιστόρητο «Λοκμοκσία», του Γ. Δάκου, καθώς και αλληγορικά, συχνά ονειρικά, νύξεις στα διηγήματα του νεότερου Γ. Σκοπελίτη. Σε αυτά τα ελάχιστα τρέχεται να προσεγγίσει το τελευταίο λογοτεχνικό του Ν. Μπακόλα «Η κεφαλή» ένα διήγημα που προκαλεί, τόσο με το μέτρο του όσο και με τη μορφή που απεργάζεται.

Αδιαμφισβήτητα, ο Παύλος Μελάς είναι η πλέον ρομαντική μορφή του Μακεδονικού Αγώνα. Πάνωθεν γιατί υπήρξε νίκος, ωραίος, ενθικός, αλλά προ πάντων «ρωμαντικός», «αν είδα τη πατρίδα, Ένας από...» «...εξοικλίστηκε την αθηναϊκή καλώς...» «...για γίνει ο καπετάν Μήσης Ζέλας...» «...και πάλι και θα πολεμήσω για τη Μακεδονία. Υπάρχει ρομαντισμός την πίστη σου πως οι Μακεδόνες θα μπορούσαν να φτάσουν αντάρτοι ομήματα, διεκδικώντας τον τόπο τους. Μέχρι τη μονομαχία θα φτάσει με τον εγγονό του Κολοκωτίτη, που διαφωνούν. Όμως η κορυφαία της ρομαντικής του στάσεως θα όρξει με το θάνατό του. Ένας άδικος χαμός, που όλοι παραδίδουν πως επιδόσει καταλυτικά, όσο κανένα άλλο πολιτικό γεγονός, στην κοινή γνώμη, ελληνική αλλά κυρίως ξένη. Άδικος, γιατί από αυτό προέκυψε πατριωτικότερο στο αγροτικό της Στάσισης, όπου είχε χράε καλύτερα μαζί με τσοκέρ σφυρητόρους. Μια τορκαλική δολή όρξει μόνο αυτόν, οι άλλος έφταναν και οι ντόπιοι μουσικά τον ήθελαν.

Όστόσο, ο μίθος του Μελά καλείται και το θάνατό του. Σε κάθε αγώνα ο νεκρός ενός καπετάνιου προσφέρει για διακρίματα. Η επική του προέλευση από τον Μοναχό Β. Αγορσκό προς τον υποκόρονο Ίωνα Δορογώτη, είναι λεπτομερής αναφορά της ταφής της, αφού στήθηκε αβάντα η μεταφορά της σοφού. Ενίχνεται που στήθηκε και στην αφορολογία, ώστε να μείνει ο ίσκιος του καπετάν Ζέλα, φόδος στους κομματίζους.

Φαίνεται όμως πως, ανίσταται στη χώρα μας υπάχοντος δύο συμπεριφορές, πιθανόν και δύο αντιμαχόμενοι κωδικοί ήθους. Μακριά από το Μακεδονικό Αγώνα, η πρωτεύουσα παρίστανε δόκιμα και κατανάλωνταν σε αθήρα και λόγια. 13 Οκτώβρη 1994, Επιμημόρδια Δεύτερας, πήρε η οραία του Μελά μια εθνοδομά αφρότητα, πάλι Επιμημόρδια Δεύτερας, στο παρελθόν της Αγίας Παρασκευής

Σχέδιο του Φ. Κόντογκλου από το διήγημα «Παύλος Μελάς», που συγκεντρώνει το σώμα της αλληγορίας με τη σύζυγό του, Ναταλία. Α' έκδοση, Αλεξάνδρεια, 1926.

στο Πουδοβό, γινόταν η ταφή της κεφαλής σε απόλυτη μυστικότητα. Δεν πέρασαν λίγες μέρες και οι θόρυβοι των αθηναϊκών εφημερίδων κινούνταν στην αέρα την υπόθεση. Είναι από τους κλαυθμούς του ελληνικού Έθνους που πληροφορούνται οι Τούρκοι το θάνατο του καπετάνιου.

Ολόκληρη αυτή η ιστορία περνάει με μια μυθιστορητική ενδοχή, στο διήγημα του Μόδη «Περιπέτειες κεφαλής». Τον αντίπαλο που απεικονίζει την κεφαλή, ήρωα του Μόδη, υποθέτει και η παραλλαγή του Μπακόλα στο «Χειρόγραφο του Κωνσταντίνου», που εμφανίζεται ως το δεύτερο μέρος του διήγημα «Η κεφαλή». Στο χειρόγραφο, ο ήρωας εξιστορεί τις περιπέτειές του από τη Στάσιση στο Πουδοβό, ένα αγρωιδές πηγάδι έλα, για να ασφαλιστεί η σφαρά του ασημένι, φθάνοντας μέχρι και την αποστολή.

Λόγους που περιγράφει σπρόντ ποιητικά τις ψυχικές μεταπτώσεις, από την ένταση της καταδίωξης στη γαλήνη που προσφέρει μια αλληγορική φύση. Στην αφήγηση, την απειλή Τούρκων και κομματίζων μεγεθύνει η απαιτητική των ανώτερων να εκτελούνται τυφλά οι εντολές. Αυτή η αγωνία που σφύγγει τον κάθε αντίπαλο σε ένα συνωμωτικό πόλεμο και που μπορεί να φθάσει στους διαλογισμούς στο καρικατικό παρόλογο, ιδιαίτερα όταν η ηγεσία παραπατά. Είναι αυτή η αγωνία και το άγχος που καθήγαγε «Το κωδίκι» του Α. Αλεξάνδρου.

Μόνο που ο Μπακόλας δεν παρουσιάζει επί αυτό το καλαίο χειρόγραφο ως απειλή νοθεία, αλλά σπαρώνει μακροτέρη τη μυθολογία. Το χειρόγραφο γίνεται μέρος ενός μεγαλειώδους διήγημα με έναν άλλο αφηγητή που, ως επίδοξος Βλαγγάνης, αναλαμβάνει στο πρώτο μέρος να μας το παρουσιάσει και μάλιστα με φιλολογική εκάκεια. Πέραν του ιστορικού της ενδεότητας του χειρογράφου, σχολιάζεται η μορφή του τετραδίου, όπως και η γλώσσα και το ύφος, ναρκωθεύοντας την περαιτέρω κριτική. Δόλια ο συγγραφέας, με το προσωπείο του φιλόλογου, δίνει ασυδοκωμωδώντας το χειρόγραφο, υπονομαζόμεν το αειθαλές του Ελληνισμού. Από τη διαλεκτική του Ζήνωνα

του Ελεάτη και του πλατωνικού «Παργενόδη» φθίνει στα πιστεύει της Ορθοδοξίας. Σύντομο κείμενο, όπου όμως πολλά υπονοούνται.

Μέχρι και επίλογος προστίθεται, αφού το χειρόγραφο πρέπει να ήρθε οι αντιπαράθεση με την ιστορική αλήθεια και την αρχαιολογική ταυτότητα του αντίπαλου. Περίπου καλογοητεύει ο Κωνσταντίνος του χειρογράφου είναι γραμματισμένος, αφού οι διανοητές και σκοτεινότες καιρούς η παιδεία αναγκαστικά περνάει «το δίχως άλλο και διακρίνεται—μέσα από την Εσχολία. Σε αντίθεση, ο Αγορσκόσ αναφέρει ένα παλιόγραφο από τη Στάσιση, ονομάζει Ντίνας, που ανήκει στο σώμα του Σωδότη Παύλου Ζέλα και που ασφαλίσει δεν θα ήξερε γράμματα. Κατά τον αλληγορικό Γεωργίο Βολάνη, είναι ο Ντίνας Σωδοδός, Βλάγος ψυχρός του Ζέλα στη δόνηση του Εύθυμου Κασοδί, έναν από τους πολλούς Κρητικούς καπετάνιους στο Μακεδονικό Αγώνα.

Άλλωστε, υπάρχουν και τα λογοτεχνικά προσόντα. Ο Μόδης παλαίστηκε το όνομα σε Ντίνας. Ενώ ο άλλος, στο μυθιστόρητο του, ήθελε την αποστολή να γίνεται με το ξεψυχιστικό από κάποιο σύντομο. Δίνε ονομασίες αντός που μεταφέρει την κεφαλή, διασπορικό πρόσωπο από τον Ντίνα. Στον επίλογο του Μπακόλα υπάχεται μια διάθεση σχεδόν περπατική, καθώς εξετάζονται τα διακριτικά ενδεχόμενα, που υποθέτουν την ιδία πως έτοιμα είναι ο μίθος, με παρρησιόφες, ακόμη και με τυπογραφικά λάθη. Α.χ., το χωρίο Στάσιση στην αλληγορία του Μελά με τη γυναικία που γίνεται Στάσιση, έτσι το δόκιμο και στον Μόδη, ακόμη και Στάσιση οι κάποιες ιστορίες του. Εδώ, ασφαλίσει, πρόκειται για τυπογραφικό παρόλογο.

Μπορούμε όμως να διαβάσουμε την «Κεφαλή» και σαν συνέχεια του παλαιότερου διήγημα του Μπακόλα «Μυθολογία» που κυκλοφόρησε το 1977. Εκείνα τα «διόδοια αλληγορικά αφηγήματα» συντίθενται στην αφή ενός οκοκωρικού έτους, που περικλείει τη συνέχισή του, όπως σημείωνε ο Α. Ζήρας. Τότε εκπρέζε-

το για τον παλαιό του συγγραφέα, τον Νικόλαο τον Ηπειρώτη, που ίσχυε το 1880 να δίνει την τήξη του στην τορκαλοκρατούμενη Θεσσαλονίκη. Στην «Κεφαλή», κάποιος του χειρογράφου είναι ο Χριστοφόρος Μτ., γιος του Νικόλα, και η Διοσκου Μτ., όσο για τον Κωνσταντίνο ασυκαλίπεται πρωτοβάθμιος και ανιψιός του Νικόλα.

Ποιος ακριβώς είναι ο αφηγητής, μένει απροσδιόριστο στη διήγηση. Αυτό που εκάλεο ο αναγνώστης είναι πως πρόκειται για φίλο του ζεύγους, που τους γνωρίζει στις 26 Ιουλίου 1927. Και η αφήγηση ήθελαν να καλλιεργή, την παροδοσία για, καθώς ο Χριστοφόρος ολίγον αναβάλλει να δώσει το χειρόγραφο. Ο αφηγητής θα το δώσει στα χέρια του και θα το διαβάσει διακρίτως αγρότητα, μετά και τον τελευταίο πόλεμο. Η εκτός κειμένου

πληροφορία πως ο Μπακόλας γεννήθηκε στις 26 Ιουλίου 1927, δίνει μια διασπορική όσο και ενδιαφέροντα οπτική. Μια και θα μπορούσε η γυναικία με το ζεύγος μεταφορικά να αναφέρεται στη γέννηση του και να είναι οι πατρικές διηγήσεις που φτάνουν το θέρλο του χειρογράφου και χρωματίζουν την κάπως σκοτεινή μορφή του θείου Κωνσταντίνου: καλλιεργεί στο Μακεδονικό Αγώνα, πολιτιστής στη Μικρασιατική Εκστρατεία, χαμένος στη μάχη του Εσκι—Σαχίρ, αλλά και μοναχός στο Άγιον Όρος.

Οσο τα προσηγορικά διήγημα του Μπακόλα δεν είναι πολιτικά ή κοινωνικά, με τη στενή έννοια, άλλο τόσο να από δεν είναι ιστορικά. Οστόσο, με την αντιπαράθεση αυτών των δύο, τόσο διασπορική υφής, διατηρείται—τον χειρογράφο

και τις φαινομενικά φιλολογικές του παρονομασίες—πλησιάζει τον εθνικό μύθο και τα ποικίλα προσόντα του. Η ληροική και ενάγωνα γραφή του νεαρού Μακεδονιστή ένεται της εξεζητημένης αποστασιοποίησης του σημερινού λόγιου. Ακόμη, η ιδία η μορφή του διήγημα μπορεί να αποκρίπεται κάποια έρωτα, για την τάξη των προσημάτων στις ημερές μας. Αυτή πρόλασε είναι η τελευταία «μεταμόρφωση» του Ν. Μπακόλα και μας φαίνεται ιδιαίτερα ευτυχής.

Και είναι εκτός όποιου σκεπτικισμού. Παλαιότερα, σε συνέντευξη του, ο Μπακόλας παρονομαζόε τη διασπορική υφή της λογοτεχνίας Αθήνας—Θεσσαλονίκης με τη σχέση λογοτεχνίας Λονδίνου—Λονδίνου. Εμείς θυμηθήκαμε το σκορ των δραβείων Νόμπελ: έλα λονδρέζικα έναντι τριών για το Λονδίνο, δηλαδή σε ποσοστό δύο έναν. Συνιεύεις χωρίς κατάλληλο, τούλαςτον όσο ο βορειοαλλετική λογοτεχνία θα μένει θεσπασμός ασυκαλίπτης της ελληνικής.

Μ. Θεοδοσοπούλου